

WOLUNTARYZM

Wyraz *woluntaryzm* należy do słownictwa książkowego, erudycyjnego, które stosujemy w wypowiedziach o stylistyce naukowej, publicystycznej, retorycznej, rzadziej – artystycznej i urzędowej, a nigdy – potocznej. Tym samym jest to wyraz o ograniczonej frekwencji w tekstach, ale zjawiska, które oznacza w naszej rzeczywistości występują znacznie częściej, jeśli nie powszechnie.

Genetycznie *woluntaryzm* wywodzi się od łac. *voluntarius* ‘zależny od woli’, ‘dobrowolny, chętny’, z którym etymologicznie łączą się również takie rzeczowniki jak *wolontariat* / *woluntariat* ‘forma pracy społecznej, zwłaszcza związanej z opieką nad nieuleczalnie chorymi lub zniepełnoletnimi ludźmi’, także ‘bezpłatna forma stażu w szpitalu lekarza zdobywającego specjalizację’ oraz *wolontariusz* / *wolontariusz* ‘osoba pracująca gdzieś dobrowolnie, bez wynagrodzenia, zwykle w instytucjach pomocy społecznej’, daw. ‘ten, kto dobrowolnie wstępuje do wojska, ochotnik’. Do polszczyzny jednak wyraz ten został przejęty bezpośrednio z języka angielskiego (por. ang. *voluntar(y)ism*), podobnie jak *wolontariat* – z języka francuskiego (por. fr. *volontariat*). Do tej leksykalnej rodziny wyrazów należą także: *wolontariacki*, *wolontariuszka* / *wolontariuszka*, *wolontarny*, *wolontarystycznie*, *wolontarystyczny*, przestarz. *wolontarski*, daw. *wolonter*.

Z powyższych uwag wynika jednoznacznie, że *woluntaryzm* łączy się z pojęciem woli i potwierdzają to parafrazy znaczeniowe przypisywane temu rzeczownikowi we współczesnej polszczyźnie. Wyróżnia się tu trzy znaczenia: 1. o najszerszym zakresie, książkowe ‘opieranie się tylko na własnym zdaniu przy podejmowaniu decyzji, nieliczenie się z opinią innych’; 2. specjalistyczne, dotyczące tematyki filozoficznej ‘traktowanie woli jako głównego czynnika wpływającego na ludzkie działanie, poznawanie świata’; 3. z zakresu psychologii ‘przypisywanie aktom woli prymatu nad wszystkimi innymi zjawiskami psychicznymi’.

Jeśli spojrzymy na najnowsze dzieje polszczyzny i odzwierciedlające je notacje słownikowe, to zauważymy, że najwcześniej ukształtowane zostało znaczenie 2. z zakresu filozofii, jest ono bowiem jako jedyne zarejestrowane w słownikach języka polskiego pod redakcją W. Doroszewskiego [1967] i pod redakcją M. Szymczaka [1981], a także w słowniku pod redakcją B. Dunaja [1996]. Jest rzeczą charakterystyczną, że pozostałe znaczenia – ogólne, książkowe i psychologiczne – podają dopiero słowniki z ostatniego dwudziestolecia, tj. *Uniwersalny słownik języka polskiego* [2003] oraz *Wielki słownik języka polskiego PWN* [2018].

Znajduje to uwarunkowania w rozwoju nauk humanistycznych. Określenie *woluntaryzm* wprowadził do terminologii filozoficznej Ferdinand Tönnies [1855–1936], niemiecki socjolog i filozof, według którego społeczeństwo ma swe źródła w woli tworzących je jednostek, będąc zarazem wobec nich bytem nadrzędnym i od nich niezależnym. W teorii filozoficznej różne formy woluntaryzmu zaznaczają się – oczywiście – o wiele wcześniej jako przeciwstawienie intelektualizmu. Tego typu wątki znajdujemy w pracach Dunsza Szkota, Wiliama Ockhama, Immanuela Kanta, Artura Schopenhauera, Fryderyka Nietzschego, Williama Jamesa. Filozoficzne pojmowanie woluntaryzmu ma walor pozytywny – wola jest czynnikiem determinującym i wspomagającym poznanie świata.

Podobnie jest ze znaczeniem psychologicznym (wtórnym wobec teorii filozoficznej). Tu bowiem woluntaryzm zasadza się na uznaniu, że jesteśmy odpowiedzialni za nasze stany, myśli i uczucia. Jesteśmy zatem kreatorami naszego działania, nawet wtedy, gdy do końca nie zdajemy sobie z tego sprawy.

Inaczej natomiast jest ze znaczeniem o najszerszym zakresie występowania, o nacechowaniu książkowym, które ukształtowało się na podstawie wcześniej funkcjonujących znaczeń specjalistycznych. W tym wypadku woluntaryzm sprowadza się do wykluczenia opinii innych, do kierowania się wyłącznie własnym zdaniem. W tym znaczeniu *woluntaryzm* niebezpiecznie zbliża się do *egocentryzmu* oraz *dyktatury* myśli i czynów. Stąd funkcjonują w wypowiedziach ustabilizowane połączenia wyrazowe typu *woluntaryzm władzy*, *woluntarystyczne decyzje / działania*, *zarządzać czymś woluntarystycznie*.

Dlaczego tak rozumiany woluntaryzm nie zasługuje na aprobatę? Przyczyn jest kilka. Po pierwsze, co jest cechą woluntaryzmu w ogóle, jest przeciwstawieniem racjonalizmu w tym wypadku „poszerzonego” o wektor egocentryzmu. Po drugie, kierowanie się wyłącznie własnym zdaniem jest aspołeczne, co szczególnie w odniesieniu do instytucji publicznych, administracyjnych, rządowych jest zaprzeczeniem idei państwa prawa. Po trzecie, wykluczanie opinii innych niż własne, jak każde wykluczanie, jest niehumanitarne, a więc sprzeczne z zasadami etyki i moralności.

Niestety, z takimi postawami i działaniami woluntarystycznymi mamy coraz częściej do czynienia w życiu publicznym. Nie ominęły one również naszego czasopisma, o czym informuje petycja zamieszczona na wstępie tego zeszytu. Mamy w tym wypadku – smutne, niestety! – potwierdzenie tezy Witolda Doroszewskiego o istocie znaczeń wyrazów i roli słowników w ich ukazywaniu:

Dzisiaj pojmujemy wyrazy (...) jako swoiste zwierciadła, w których odbijają się obrazy świata i za pomocą których ludzie sobie te obrazy i myśli o nich w żywym ze sobą obcowaniu przekazują. O składnikach tego systemu sygnalizacji, sposobach jego funkcjonowania i zasadach, na jakich on się wspiera, informuje materiał wyrazowy zawarty w słowniku [SJPDor, 1958, I, XVI].

Pozytywne w historii wyrazu *woluntaryzm* jest to, że notacje słownikowe dobrane oddają rzeczywiste relacje, które temu pojęciu odpowiadają.

S.D.

Bibliografia

- W. Doroszewski, *Uwagi i wyjaśnienia wstępne* [w:] SJPDor, 1958, t. I, s. VII–XLVIII.
- S. Dubisz, *Słownik i słownictwo* [w:] USJP, 2003, t. I, s. IX–LXXIII.
- SJPDor – W. Doroszewski (red.), *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1958, t. I; Warszawa 1967, t. IX.
- SJPSzym – M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1981, t. III.
- SWJPDun – B. Dunaj (red.), *Słownik współczesnego języka polskiego*, Warszawa 1996.
- USJP – S. Dubisz (red. nauk.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Warszawa 2003, t. I, V.
- WSJPPWN – S. Dubisz (red. nauk.), *Wielki słownik języka polskiego PWN*, Warszawa 2018, t. I, V.